

Egzercita spiritualia

Ismét az orvosoktól jött Kenyér Pál tiszteletes úr, a vízvárosi egyházkerület még fiatal, de máris betegálmányba vonult lelkésze. A kórháznegyedből lépkedett a központ felé azzal a bágyadt szendergéssel, melynek okát hónapok óta nem tudták kifürkészni sem a belgyógyászok, sem a pszichológusok. Négy hónap után most végképp elhatározta, hogy lemond a további kivizsgálásról, hiszen már kezdetben meg volt győződve, hogy az ő betegségének forrását úgysem tudják föl kutatni, s ettől a beletörődéstől kellemes zsibbadtság ömlött el benne; minden zaj távolinak tűnt számára, sőt néha már csak képzelminek, s a gyalogjárók elkerülték, látván merev, bizonytalan járását.

Egy útkereszteződésnél, a főtéri szállóvendéglő és a könyvesbolt között, amint lelépett a járdáról, tompa ütést érzett a bal oldalán, fékcsikorgást, női sikolyt hallott, s a következő percben már ott kuporgott a járdaszélen vérző arccal, sajtó karját, oldalát tapogatva: szakadt nadrágja alól előkandikált horzsolódott térde, ingere vércsöppek hulltak fölszakadt szemhéjáról. A köréje sereglett emberek közül vagy négyen fölemelték, és bevitték a patika kapuja alá, az elősiető gyógyszerész pedig kimosta és bekötötte a sebeit, megvizsgálta, hogy nem okozott-e csonttörést a baleset, s közben egy öregasszony hisztérikusan kiáltozni kezdett, hogy a sofőr volt a hibás, az a részeg disznó, mert ő maga látta, hogy szándékosan el akarta gázolni a tiszteletes urat.

Kenyér Pál ellenezte a mentők kihívását, egyre azt bizonygatta, hogy nem szorul kezelésre, végül erőszakkal vágta át magát a bámészkodók gyűrűjén, és sántítva folytatta útját piszkos, elrongyolódott ruhájában. Később, amint egy kissé megnyugodott, összefüggést keresett a szerencsétlenség s ama elhatározása között, hogy lemond betegségének további kivizsgálásáról, a balesetet az Úr figyelmeztető beleegyezésének vette, és szelíden mentege-

tőzött előtte ; hiszen őt nem az aggodalom vezette egyik orvostól a másikhöz, mint sokan gondolhatták volna, hanem épp a megbizonyosodásba kívánczó sejtés, hogy az ő láza inkább lelkének, mint testének állandósult hófoka, folytonos izzás, amely egy szándékot hevít, és nem is hagyja lehűlni őt, amíg nem teljesíti küldetését...

Es miközben erre gondolt, egy pillanat alatt ismét átélte a kálváriáját: ide-oda sodródott a kórházi folyosókon, a lehallgatóval ismét és újra végigtapogattak a hátán, a mellén, s mindenféle modern készülékkel igyekeztek meglelni a titokzatos és hosszú ideje tartó láz okát, de mindenik orvos épp csak motyogott valamit arról, hogy ilyen eset tízmillió közül egy ha előfordul, és csak a tüneteket tudta leírni, anélkül hogy bármilyen gyógy módot is javallana, ő pedig mosolyogva rábólintott a tehetetlenségükre:

Hozhattok ezer új készüléket is külföldről, Isten titkos sugallatát azokkal sem tudjátok lemérni! – gondolta boldogan és egy kis kárörömmel. De hadd higgyék még a lelkésztársaim is, hogy nem e különös belső tűz miatt vonultam vissza a papi szolgálattól, hanem azért, mert megártott nekem a zárkózott élet és a reám nehezülő olvasmányok súlya!... Honnan is tudhatnák ők, hogy aki szenvedélyesen szeret, az már abban él, akit szeret, s minél inkább távolodik önmagától, annál nagyobb az öröme; s ha a megszólított magához tér, immár nem tudja, hol volt, testben-e vagy azon kívül, hogy aludt-e vagy ébren gondolkozott, csupán azt az egyet érzi, hogy abban az önkívületi állapotban igen boldog volt, és semmit sem kívánt inkább, mint azt, hogy örökké ebben az esztelen állapotban lehessen... És nem más, hanem épp ez minden vallásos rajongásnak az oka...

Így ért haza, alvajárón, gondolatban önmagával és másokkal vitatkozva, kicsiny albérleti szobájába, ahova a láz jelentkezése óta átköltözött az Óvárosból. Pár négyzetméternyi odúja a tető alatt lapult meg, és ilyenkor augusztusban oly erősen áthevült, hogy még benntartózkodni is szenvedés volt, nemhogy olvasni, jegyzetelni, amint szerette volna. Miután belépett, és a nyikorgó ajtó elvágta a gondolatait, minden testrésze egyszerre sajogni kezdett, bal lábát gyötrődve húzta, amíg el nem ért az

ágyig, hogy végigessék rajta. Alélt volt és kiszolgáltatottja a fájdalomnak, de nem akarta tudomásul venni a megalázó gyengeséget, amely kicsúfolta többhónapi éhezését, zárkózottságát, lelki gyakorlatát; vezeklésből csalta önmagát.

Nem is tudta, hogy meddig feküdt úgy ledöntve az újabb csapástól, már szinte az öntudatlanság határán, mikor arra nyitotta fel a szemét, hogy valaki csoszog, szuszog, tesz-vesz körülötte, aztán nagy zajjal végretárja az ablakot: Kapcza Balázsné rendezgetett, az egyházkerületi megbízott, aki évtizedek óta hűségesen gyűjtötte be az adót s az adományokat az úrasztalára. Miután szelőlötettni kezdett, odament Kenyér Pál ágyához: látta, hogy a pap megébredt, őt figyelni idegenül, valahonnan a szenvedés mögül, és fölkiáltott:

– Mi történt a tiszteletes úrral?!... Hiszen úgy néz ki, hogy mindjárt elsírom magam!

Szemrehányó aggodalommal állt mellette:

– Ha mindig lázas, nem volna szabad az utcán járnia... És ez a lakás is milyen !...

Látszott rajta, hogy nagyon sajnálja.

– Otthagyta a szép belvárosi kétszoba összkomfortot, és eljött ide nyomorogni. Azóta valósággal koplal...

Kenyér Pál felült, és igyekezett eltakarni a szakadást a kitérdelt nadrágon; a sajnálkozás még a testi fájdalomnál is jobban gyötörte:

– Választani kell a szentség és a kényelem között!
– mormogta kedvetlenül. – Egyre inkább a törvény uralkodik rajtunk... A civilizált élet törvénye...

Az öregasszony most értetlenül nézte:

– De enni csak kell, bármilyen törvény uralkodik is...
A tiszteletes úr pedig annyit sem csipeget, mint egy madár!

A pap a fejét rázta, türelmetlen volt:

– Ma már oda jutottunk, hogy percekig sem bírjuk el a szomjúságot, nyugólódunk egy kis hideg miatt, egy kis meleg miatt; nem szeretünk gyalog járni, és tunyák leszünk – nemcsak a cselekvés iránt, hanem az ige befogadására is...

Kapczáné még nézte egy keveset, mint aki gondolkozik, utána megfordult és azt mondta:

– Én nem tudom, ki mitől fél vagy miért zsémbel, de hoztam egy kis húsleveset cérnalaskával... Jobb ez a csodatevő balzsamnál; ettől még a halott is feltámad!

S már odahúzott egy hokkedlit az ágy elé, és reátette a párolgó kosztoscsészét a levessel.

– Ejnye, ezt mégsem kellett volna – mondta Kenyér Pál, miközben a kanalat lassan, kényszeredetten kibontotta a papírszalvétából. – Aki gondot visel az ég madaraira és a rovarokra a kövek alatt, az talán nekem is kirendeli a legszükségesebbet...

– Jól beszél a tiszteletes úr! – válaszolt szaporán az öregasszony. – Hiszen engem épp azért irányított ide, mert mindenkire gondja van!...

Kenyér Pál belekanalazott a levesbe, de ahogy fel akarta hörpinteni, egy szál laska az állára ragadt, és ezt ismét megalázónak, komikusnak érezte önmegtartóztató hetei, hónapjai után; rosszállóan kérdezte:

– Mivel érdemeltem ki, hogy épp engem tápláljon egy öregasszony az összekuporgatott krajcáraiból?...

– Szerettük mi a tiszteletes urat – mondta Kapczáné. – Egyszerű ember, mint mi, és olyan szépen prédikált, hogy megsirattatta a gyülekezetet... Épp azért sajnáljuk, hogy otthagyt bennünket...

– Hiszen van maguknak lelkipásztoruk most is...

– Vanni van, de ez, Isten panaszként ne vegye, más... Se nem vigasztalja eléggé, se kétségbe nem ejti a híveket... Még csak meg sem dorgálja őket, ahogy illenék...

– Látja, látja, Kapczáné – Kenyér Pál törődötten, de egy kis meghatódottsággal mosolygott –, épp erre ébresztett rá engem az Úr, hogy mit sem ér a szolgálat, ha nem éljük mi magunk is a legszigorúbb hitéletet, ha nem jutunk tökéletességre... Ennek pedig első lépcsőfoka a szegénység, szemben a megelégedettséggel; a másik a megvetetés, szemben a világi dicsőséggel; a harmadik...

Már mondani akarta, hogy az alázat, szemben a kevélységgel, de hirtelen köhögni kezdett, félretolta maga elől a kosztoscsészét, és sírós-panaszos hang szakadt fel a melléből:

– Nem tudok enni, higgye el, kedves... Egy kanállal sem megy le a torkomon... Fáradt vagyok és beteg... De

nem zúgolódásként mondom ezt, nem... Hiszen én vettem magamra az igát...

Az öregasszony sajnálkozva elhúzódott tőle, és szét-nézett, hogy legalább egy kis rendet teremtsen a rendetlenségben, de amikor látta, hogy a pap ingerült, és szabadulni akar tőle, bizalmasan és egy kis szemrehányással is, amit a segítőkész buzgalomért néha megengedett magának, panaszkodni kezdte:

– Találkoztam a minap a tiszteletes úr édesanyjával... Nagyon fájjalja, hogy hónapok óta feléje sem néz... Mert bizony elkelne ott is a vigasztaló szó... a bölcs tanács...

Kenyér Pál most felállt, a karját dörzsölve körbebecgett a szobában, de látszott rajta, hogy inkább Kapczáné szavaitól szenved, az ő jelenléte kínozza:

– Oktalan beszéd ez, Kapczáné – mondta –, és hadd idézzem eszébe Jézus szavait, aki így szólt: ha valaki énhozzám jó, és meg nem gyűlöli atyját és anyját, feleségét és gyermekeit, sőt a maga tulajdon lelkét is, nem lehet az én tanítványom...

– Így van, bizony – védekezett megszeppenve az öregasszony. – És nem is hozakodtam volna elő a dologgal, csak hogy Kenyér bácsi, valahányszor a pohár fenekére néz, az egész családját kiűzi a lakásból... Meg aztán sok baj van a közbülső lánnyal, Jolánnal is... Nincs, aki féken tartsa...

Kenyér Pál türelmetlenül rázta a fejét:

– Mielőtt bármit is megítélne, előbb mindig Krisztusra gondoljon. És ő a családi békétlenségről szólva azt mondta: nem ezért jöttem, hogy békességet hozzak a földre, sőt inkább meghasonlást. És mostantól fogva öten lesznek egy házban, akik meghasonlanak, három kettő ellen, és kettő három ellen... Azért jöttem, hogy szembefordítsam a fiút az apjával, a leányt az anyjával...

Miután az öregasszony elment, Kenyér Pálra türelmetlenség tört rá, izzani kezdtek a sebei a forró beton-tető alatt, és ismét a nagy, szellős terekre vágyott, egyre azok vonzották, csábították, amióta megfogant benne küldetésének a tudata; szomjasan és kielégítetlenül, mint Szókratész az agorára, mint Krisztus a szelíd tájakra, a Tiberis tó környékére, ahol a szavak puhán hulltak a lé-

lekre, mint virágok szirmlevelei a víz tükrére. Kikefélte a portól, mocsoktól a kabátját, más nadrágot vett fel a szakadozott helyett, s megint elindult otthonról.

Azonban alighogy leért az utcára, és végigment egy darabon, viszolygást, sőt undort kezdett érezni a város iránt; épp annyira bántotta a zaj, az emberi nyüzsgés, a benzingáz, mint amennyire kevéssel azelőtt vágyott kitörni a lakásból. Lázás látomásaiban nagy terek tün-tek eléje, amelyek megteltek sokasággal és fénnel, és hozsannázó szavakkal és békés, de feszült, boldog vára-kozással, mint Jézus Jeruzsálembe vonulásának napján, ő pedig valami magas oszlop tetejéről evangelizált; és íme, amint emberek közelébe ért, mégis olyan ingerültség fogta el, mintha épp ők ébresztették volna föl az álmo-dozásból, és inkább elszaladt volna közülük, semhogy akár csak egyet is kifaggasson a sorsa s az élete felől, s ennek az ellentmondásnak a felismerése még inkább két-ségbeejtette:

Bármennyire a szeretet vezet is, túlságosan hamar megismertem az egyes embert, semhogy így külön-külön szerethetném őket! – gondolta. Túlságosan sok mocskot láttam, túl sok fortéimét éltem át, semhogy csupa szépet és jót képzelhessek róluk... Én már csak a *tömeget* sze-rethetem ezek után, amelynek nincs határozott arca, sem romlott szíve; amely minden oldalán simára csiszolt, arányos tömb; amely se nem test, se nem lélek, hanem elvonatkoztatott fogalom; amely nem Kis Péter vagy Nagy János, hanem az Ember, a Hívó, a Gyülekezet... És csakis ehhez szólhatok, ha számon akarom kérni tőle el-szakadását a Törvénytől, a betű szerint értelmezett igé-től... Mert aki ma elhagy egy betűt, az holnap elhagyja a hitét... Vajon nem ezért figyelmeztet bennünket az Úr az ő evangélistái által: Semmit az igéből el ne vegyetek, se hozzá ne tegyetek... És ha a nyáj szétszóródásának okát keressük, elsősorban itt kell keresnünk!...

S mégha egy-egy pillanatig kétely fogta is el saját ereje iránt, kiválasztottságának tudatában gúnnyal gon-dolt azokra, akik a Teológiára tódultak, amikor ő már legációba járt; akadt köztük néhány szelíd, törekvő, okos és alázatos fiú is, aki a lelkeszi pályát élete küldé-tésének érezte, és napjait igyekezett hozzáigazítani e rá-

készüléshez, de a többi mily farsangi társasága volt a hiúságnak, nyegleségnek, torkosságnak, bujaságnak és kétkedésnek!... Még olyanok is akadtak közöttük, akik székekkel verekedtek a Szarvasbikában, viselkedésükkel megbotránkoztatták a várost, a késő esti órákban a milicisták elől menekülve átvették magukat a Teológia kertjének a kerítésén, s cipőstül-ruhástul bújtak be a takaró alá, hogy az üldözők nyomukat veszítsék. Csupa gondosan fésült, előkelősködő és hazulról jól feltarisznyált kölyök volt ez, akit már odahaza elrontottak, s aki miután az Agronómiára sem tudott bejutni, mert az apja gyáros, nagybirtokos volt a múltban, vagy nemrég kuláklístára került, a Teológián keresett menedéket, s beérte volna egy jó kis parókiával is, csak felsőbb iskolát végezhessen, és megmeneküljön a katonáskodástól... Hány évtizednek kell még eltélnie, amíg az egyház kiheveri e felelőtlen, kapzsi, sőt gyáva pásztorok áldatlan szolgálátát, akik nem a nyáját, hanem önmagukat legeltetik?...

Miközben így viaskodott magában, végül befordult egy hűvösebb mellékutcába, hogy lerázza magáról a zajt; de kevés szerencséje volt, mert nemsokára ismerős hangot hallott, és amikor megfordult, már látta is, hogy édesapja, Kenyér Márton, a postás integet, sőt már el is indul felé. Egy pillanatig még remélte, hogy másvalakit vett észre az öreg, de az utcácskában csupán egy kárpitossegédet lehetett látni, aki a műhely elé kitett kártonon tengerifüvet fésült át. Kenyér Márton magához ölelte a fiát, pálinkától gőzölt borostás arcát az ő arcához szorította, az örömtől, az italos érzékenységtől pedig elcsuklott a hangja:

– Miért kerülsz bennünket, édes fiam?... Hiszen nem loptam én, nem csaltam, nem öltem meg senkit... S még ha azt cselekedtem volna is, ki bocsáthatna meg nekem hamarabb, mint te?...

A tiszteletes úr elsápadt, mert mindenre rá volt készülő, csak erre a találkozásra nem; Kapczáné számonkérő panasza után a részeg apa fölbukkanása azt a baljós és gyötrő sejtést igazolta benne, hogy semmihez sem tud majd kezdeni ebben a városban, mint ahogy Jézus sem tudott csodát tenni Názáretben, az övéi közelében,

akik tagadták isten voltát, és kétkedésükkel kompromittálták őt...

– Ne kiabáljon, mert idecsődíti az egész várost!
– mondta lefojtottan – Mire való kiabálni?... No tessék, most meg sír... De hiszen ennek sincs semmi értelme...

Az öreg könnyezve rázta a fejét:

– Régen azt hittem, hogy egyszer majd reád mutatva így szólok a világhoz: íme az én kedves, okos fiam, a mi oltalmazónk, akit azért tanítottam, hogy büszke legyek rá... De te még a házunk táját is elkerülöd, édes Palikám...

A tiszteletes úr körülnézett, aztán matatni kezdett a zsebében, és összegyűrt tizlejest vett elő; régi tapasztalatából ítélve azt gondolta, hogy így hamarabb megszabadul az apjától, de az megragadta és összeszorította a fia kezét, hogy ki se tudja nyitni másodszor, és önérzetel mondta:

– Ennyi még nálam is akad, ne alázz meg!... Hiszen nem erről van szó, gyermekem... Sokkal nagyobb baj ért engem, és pár perccel ezelőtt valósággal könyörögtem magamban, bárcsak ott lennél az asztalomnál, hogy megvédjél!...

Elengedte a fiát, annyi szemrehányás után most mégis gyönyörködni szeretett volna benne egy keveset, de amikor észrevette fölhasadt szemhéját és a horzsolásokat a homlokán, a meglepődés és a sajnálat tétova, részeg kifejezése váltakozott az arcán; de végül a másik, önzőbb érzés, az idejében érkezett segítség diadala virágzott ki benne, és ez ismét elragadtatta:

– Egy illető belém akarja törölni a lábát, édes fiam!... És ha látnád, hogy fennhordja az orrát a négy polgárijával!... Rólam meg azt mondja, analfabéta vagyok... Gyere, ne hagyj szégyenben az előtt a gané előtt, édes lelkem!...

És már belé is karolt a fiába, és vitte magával büszkén, ragaszkodón, kétségbeesetten, és Kenyér Pál hiába vonakodott és mentegetőzött, mert mennie kellett vele.

– Háromszor olvastam el annak idején a *Pápák bűnét*, és ez a rohadék mégis letácsol, hogy fogalmam sincs a vallásháborúról, azt sem tudom, mire ment ki a játék...

Sőt, a saját vallásomat sem ismerem... De erre aztán már én is goromba lettem. Ide figyeljen, uram! – mondtam neki. – Engem sértegethet, mert én mint párttag felekezeten kívüli vagyok, de ha a protestánsokat bántja, összeakad a bajszunk...

Mikor beléptek a kocsmába, Kenyér Márton magabiztos hangoskodással fordult a gyülekezethez:

– Tisztelt barátaim!... Kedves elvtársak!... Egy percnyi figyelmet kérek!... Ugyanis váratlan szerencse ért!... Bemutathatom önöknek a fiamat, aki egyházi tudós, és minden vallást ismer a zsidótól a törökig meg a hinduig:... Hogyan is mondja a Mindenható a Bibliában: Ez az én szerelmes fiam, akire büszke vagyok!... Hát erről van szó, kérem szeretettel!... Én is büszke vagyok erre a prófétára, aki a nevemet viseli!... Pedig eleinte katonatiszt szeretett volna lenni a huncut, de az én kedves feleségem mindennap összetett kézzel rimázkodott neki, hogy válassza a papi pályát: Annyi gyalázat esett ebben a házban, hogy már csak te tudod kiengesztelni az élő Istent, ha visszamenőleg is leimádkozod a bűneinket; hiszen apád naponta keresztre feszít engem a szögeknél is élesebb szavaival, a húgaid pedig kínpadra vonnak és leköpdösnek! Így esedezett hozzá szegény asszonykám, mivelhogy rosszak az idegei, s néha ellenem is kifakad, látván illuminált állapotomat... No de nem ide akartam kilyukadni, barátaim!... Csupán be akartam mutatni a fiamat, aki most itt áll önök előtt ebben a füstös lebujsban, ahova máskor be se tenné a lábát, nemhogy leüljön velünk egy asztalhoz!...

A lelkészt bántotta a hosszas és dicsekvő szónoklat, sértették a részegen bémész tekintetek, csak akkor csiklandozta meg valami kényszerű kedély, amikor édesapja azt mondta, hogy „ez az én szerelmes fiam”; de utána még elkeseredettebb lett, bántotta, hogy így összetörten, gyűrötten inkább csavargónak nézik, akit valahol csúfosan megkergettek, sőt talán el is agyabugyáltak, mint papnak; másrészt úgy érezte, hogy mindjárt rosszul lesz a füstös, bűdös kocsmában, ahol a rossz párák az ő kifehélyesedett gyomrán szűrődnek át. Az öreg odavezette egy asztalhoz; a fal melletti széken világos nyári ruhába öltözött, de már kókadt és gyűrött hivatalnokféle ült,

előtte az asztalon cipősdoboz meredezett, tele tojással; a magára maradt vitapartner észre sem vette, hogy ellenfele visszatér, de a postás belekiáltott az arcába:

– Ne tégy úgy, mintha aludnál, hé!... Engem nem csapsz be! – Rágyújtott, megkerülte az asztalt, boldogságában már alig bírt önmagával; már attól is mámoros lett, hogy letegezhette az idegent. – Itt áll előtted a fiam, akinek a kisujjában vannak a szentek épp úgy, mint a marxista tanítások... Kösd hát fel a gatyát, mert az imént még nagyon odavoltál a négy polgárriddal!...

Az idegen egy darabig még kábán nézte őt, aztán a sebesült, fekete kabátos, sápadt, sovány és mindenképpen különösnek látszó fiatalra meresztette ködös tekintetét; lassan megértette, miről van szó, hogy ki az új asztaltárs, fonnyadt cigarettát kotort elő a zsebéből, és fölcsődvá vidám csúfondárossággal mondta:

– Szóval már ketten vagytok?... Gratulálok!... De hadd figyelmeztessem az ifjú titánt, hogy udvariasságból máris levizsgázott előttem... Úgyszintén jólneveltségből is...

És tünetően a lelkész elé csüngette a cigarettát, mint aki jelezni óhajtja, hogy már rég várta a tüzet; Kenyér Pál azonban kedvetlenül elfordult:

– Nem dohányzom, kérem – mondta; de az idegen ettől csak még inkább földerült:

– Igazán nem dohányzik?... És nem is iszik, nem is nőzik?... Hát akkor mi a fityfenét csinál reggeltől estig?... Csak nem gondolkozik, elvtárs öcsém?...

– De igenis gondolkozom – dűnnyögte Kenyér Pál mogorván. – Hajnaltól sötétedésig csak gondolkozom...

– Na mindjárt meglátjuk, hogy mekkora haszonnal! – mondta a világosruhájú az első szippantásoktól meg-elevenedve, miután sikerült rágyújtania. – Folytassuk hát ott, ahol a papája belesült... Pedig ő jött elő a vallással... No, ha neki ez fekszik, gondoltam, dumáljunk erről... Nekem nyolc, én ebben is otthon vagyok... Azt mondja hát meg nekem, öcsém, hogy mi történt azon az éjszakán, amikor Szent Bertalant és a hugenottákat feltrancsírozták... Körülbelül mikor történt ez, mire ment ki a játék ésatöbbi, ésatöbbi...

A kérdéstől, ahogy az idegen közben a száját elhúzta, ahogy fölényes-gúnyosán ejtette ki, hogy a „papája”, a tiszteletes egyszerre még súlyosabb undort és kimerültséget érzett, de nem akart ellene állni a gonosznak, és békítőn mondta:

– Nem kocsmába valók ezek a viták, higgye el, kérem...

A világozóltönyű azonban megfutamodásnak, kitérőnek érezte a választ, és csúfondárosan fölnevetett:

– Miért ne volnának kocsmába valók?... Ó, de finnyásak vagyunk!... Hát magát talán lovagi párbajban intézték így el, nem kocsmai bunyóban?... Halljuk hát, hogyan ölték meg Szent Bertalant a franciák, és ne köntörfalazzon itt nekem!...

Belekacagott a pap összetört arcába, s Kenyér Márton hirtelen megdermedt az asztal mellett; még a cigaretta is kialudt a szájában, mert azt hitte, hogy a fia valóban nem tud válaszolni a négy polgáris idegennek; kétségbeesetten pillantott hol az egyikre, hol a másikra. A tiszteletes úr elővette zsebkezdőjét, és olyan hangon köhögött bele, mint akiből kitört a sírás a kocsmai megaláztatástól; utána végigtörölt az arcán, és félig lehunytt szemmel, halkán mondta:

– Én megértem, hogy ön tájékozatlan, de mire való ily hangosan hivalkodni ezzel?... Hiszen Szent Bertalan nem akkor halt meg, hanem másfélezer évvel korábban, Boldog Arábiában... Ön összekeveri a fogalmakat, és mindenkit sérteget...

Az idegen meglepődve pillantott rá, aztán pislogva köpködte a nyelvére tapadt dohányszálakat; nem tudta, mit mondjon:

– No rendben van, tegyük fel, hogy ezt eltalálta... De lássuk, hogyan volt tovább?...

– Nincs tovább, befuccsoltál! – kiáltotta a postás az asztalon áthajolva, győztesen. – Még azt sem tudtad, te hatökör, hogy Szent Bertalan ezeröttszáz esztendeje halott, és leálltál vitatkozni a fiammal, akinek te még hideg vizet sem vihetsz!... Hű de felhúztál ezzel az úri tempóddal!... Pucolj is innen, azt mondom, mert nem állok jót magamért!...

Az idegen föltápáskodott, és behúzott nyakkal, morogva szedelőzködött; siettében csak a zöldséggel megtömött táskáját vette fel a székről, de a cipősdoboz ottmaradt az asztalon; Kenyér Márton idejében észrevette ezt, és a szeme kajánul megvillant, amikor utána szólt a legyőzöttnek:

– Ne hagyd itt a tojásaidat, hé!... Ezek is éppoly kottások lehetnek, mint a fejed!

De nem várta meg, amíg a menekülő visszafordul, hanem ő maga ugrott oda az asztalhoz, és a boldogságtól esztét vesztve hajigálni kezdte a tojásokat a megcsúfolt hitvitázó arcába, fejébe, hátába, s mikor Pál eléje lépett, hogy megvédje az idegent, néhány tojás őrajta is szétloccsant. Felbőszülten hagyta ott a kocsmát, a délelőtti autóbalesetben összepecsételt kabátot most már vastagon rezzgett a kocsonyás lé is, s a járókelők ismét csak megütköztek rajta.

Ezután nem szabad kimozdulnom a négy fal közül, csak a legszükségesebb esetben – dühöngött, amikor hazatérve a padlásszobába, vizes ronggyal törölgetni kezdte a kabátjára száradt tojást. De ha nem tekintek szét a világban, ha a lelkigyakorlatok nem arra szolgálnak, hogy később önbizalomban megerősödve léphessek az emberek elé, akkor miért a magány, az öngyötres; miért nem elégedtem meg azzal a szószékkel, amely harminc-negyven hívő felett lebeg?... Oszlopos Simon megtehetette, hogy harminc évet töltsön imádságban egy oszlop tetején, s a többi anachoréta is, hogy legeléssel tengesse életét, annak azonban, aki missziót vállal, a tanítványokkal kell lennie... No de én bízhatok-e benne e két súlyos baleset után is, amely ma ért engem, hogy egykor majd bátran odaléphetek a sokaság elé?... Hiszen nemcsak idegenek közelében vagyok félszeg és bátortalan, de odahaza a szülői háznál is, ahol egy rövid óra alatt már a kínok kínját kell kiállnom, és a panaszok hallatán inkább szemrehányó indulat ébred bennem az enyéim iránt, mint szeretet, aggodalom vagy részvét...

És mentegetni kezdte magát önmaga előtt, amiért hetekig, hónapokig feléje sem néz a szülői háznak, s föliedzte utolsó látogatását, amikor ismét megbotránkoztató

dolog történt; miután ő belépett, és szokása szerint leült a konyhában a ruhásládjára, mindjárt az ajtó mellé, fiatal, aktatáskás férfi érkezett sebbel-lobbal, s köszönés helyett közölte, hogy foglalni jött, mert Jolán, a közbülső lány rádiót vásárolt részletre; miután azonban már két éve mit sem törlesztett, a kereskedelmi vállalat néhány holmit lefoglal és elárvereztet! Rögtön föl is írta a főzőkályhát meg a rossz konyhaszekrényt, mikor azonban a konyhából a szobába ment volna, Kenyér Márton eléje állt, és fölemelte kurta, de erős karját:

– Most aztán elég a komédiából!... Ebben a házban egy túéő sincs, ami azé a ringyóé volna!... És ha tartozik, dolgoztassák le vele a dologházban!

A hivatalnok meglepődve, de gúnyosan mosolygott, mint aki tudja, hogy ő itt a törvényt képviseli, de ezt is átlátta, hogy a lány már nagykorú, a szülő nem köteles jótállni érte, s végül aktatáskáját összecsukva ismét csak köszönés nélkül kifelé indult; mama azonban utánasietett posztópapucsában a tornácra, a kebeléből összegöngyölt papírpénzt vett elő, és rimánkodott a hivatalnoknak, hogy fogadja el azt a száz lejt, amit gázra tett félre, addig is, amíg a lányának megjön az esze, és ismét bemegy valamelyik gyárba dolgozni. Kenyér Márton mindebből nem látott semmit. Felbőszült állapotában egyik percről a másikra hatalmasan megéhezett, egy ideig fel-alá járkált, és hetykén pillantgatott ki az udvarra, mint aki elűzte a betolakodót, aztán olajozott serpenyőt lökött a kihevült kályhára, és tojást öntött belé; a fölcsapó büdös, kozmás szagtól egyszerre megint föllobbant benne az indulat, felragadta a serpenyőt, és a falhoz vágva a legmocskosabb szavakat szórta a családra. Aztán fenyegetőzni kezdett: jelentést tesz a milícián, hogy mindannyian őrajta élösködnek, és egy bánit sem adnak a házhoz, amelyet máris bordélytanyává tettek. Jolán, akinek kétéves szerelemgyermekét mama gondozta már kezdetűől fogva, a szobában fekűdt, az ablak alatti keskeny heverőn; az éjjeli élettől ismét másnapos volt, mint rendszerint, a hivatalnok távozása után kacagva föl-földobta magát a matracon, aztán hisztérikusan sikoltozni kezdett, hogy foglalják le és árverezzék el az egész életét,

mert neki már úgyszincs rá szüksége; az apa legyintett, kiköpött, aztán tehetetlenségében a lánán ülő papfiához fordult:

– Hogyhogy meglátogatott minket, főtiszteletű úr?... Minek köszönhetjük a magas kitüntetést?... És mit szól ehhez a Szodomához?... Kérni fogja az Urat, hogy folyósítson nekünk egy kis kamatmentes kölcsönt?... Vagy talán „szentséged” szán meg bennünket?... Úgy hallottuk, van gyűjtött pénze, és itt elkele egy pár darab száz, bármennyire boldogok is a szegények!...

Úgy jött el onnan, hogy beteg lett az élménytől. Édesanyja kikísérte a kapuig, magához ölelte, megcsókolta, sírt, amiért így fogadták őt is, aki amúgy is ritka vendég, és kérte, hogy bocsásson meg és imádkozzék érettük, amit pedig ez az elvadult ember mondott, ne vegye a szívére, és a pénzzel se törődjék, hiszen tudja, hogy most ő is betegeskedik, meg aztán valami nagy útra készül, talán külföldre, szüksége lesz minden krajcárra ott, ahol nem ismer senkit. Így beszélt, és ő most már tudta, hogy valóban az ima marad az egyetlen eszköz, amellyel még segíthet rajtuk, mert nagyon sokáig nem lépi át a szülői ház küszöbét, nem teszi ki magát a pokol ily közeli kísértésének... S ha eddig megfontolásból anyagilag nem támogatta őket, akkor a jövőben még kevésbé fogja pénzzel táplálni a hanyagságot, restséget és a bujaságot; de könyörögni fog, hogy az Úr Jézus legyen irgalmas ezekhez az emberekhez, s hintse el közöttük a szeretet magvait, hátha legalább néhány megfogamzik belőlük...

Miután e látogatást aprólékosan visszaidézte, összehajtogatta mocskos, gyűrött kabátját, hogy a tisztítóba vigye, de aztán, egyebet gondolva, mint a rongyot odalökte a székre, s többé nem törődött vele. Könyvei, jegyzetei összetorlódtak az asztalon, fölhalmozódtak a székeken, s alig pár négyzetméter maradt, ahol az öngyötres, a belső viaskodás óráiban megfordulhatott, s ilyenkor úgy érezte, a gondolatai nekiütődnek a falaknak. Pedig fontos lett volna minél előbb rendet teremtenie a rendetlenségben, kívül és belül, mert közeledtek az utolsó év vizsgái a történelem szakon, amelyre látogatás nélkül iratkozott be a Teológia elvégzése után. Gyakran nyolc-tíz órát is

olvasott, jegyzetelt, s mégis lassúnak, kétségbeejtően lassúnak érezte előrehaladását a valláserkölc s a vizsgatárgyak dolgaiban egyaránt, s végül már kételkedve önmagának szegezte a kérdést: vajon ez a tehetetlenség nem annak tulajdonítható-e, hogy elhivatottsága ellenére sem részesült elégséges kegyelemben?... Mert éppen a kőnevű Péter esete int bennünket, hogy a legtöretlenebb hit sem elég, ha nem árad ki reánk teljes fényével az isteni kegyelem...

Ebbe a kételybe ismét belegabalyodott, egy ideig bátorította magát, utána megint bizonytalan lett, és valami lázadó érzés kezdte tüzelni a „semmi emberek” iránt, lelkészársai iránt, akik szüntelen csak gyanakodnak, vádaskodnak, s háborodottnak tartják őt, de még egyetlen lélek- és egyházépítő gondolat sem fogant meg bennük, s nem ismerik a küldetés őrlő kínját és a magasrendű kételyeket. Már ő maga sem tudta, mennyi idő telhetett el, amióta a csúfos kocsmai kaland után hazatérve, felfedni tudta azt a poklot a falakon túl, amikor meghalotta, hogy döng és nyikorog a falépcső, s testesebb ember szuszog fel igyekvően. Pénzes László nyitott be hozzá, a szemüveges Góliát, akivel a Teológián mindig vitatkoztak, marakodtak, anélkül hogy végképp szakítottak volna egymással; Laciban már az elején az eljövendő nagy egyházi író és hitszónokot, egy Ravasz Lászlót láttak a barátai, s az ő zárkózottságával szemben derűs, fősza badult, mondhatni liberális szemléletű volt. Azt sem titkolta, hogy a predestináció dolgában inkább Melanchton, mint Kálvin híve, és egy szemináriumi dolgozatával már a második évben kétségessé tette helyzetét a Teológián.

De nem is dolgozat volt ez, inkább rövid novella, lírai parabola, amelyet a teológiai átszervezés idején írt, látván néhány tanár hiú tülekedését a megüresedő katedrák körül, és hallván a bántó rágalmakat. Pénzes írása kézről kézre járt a vele bizalmasabbak körében, s ő maga kegyes hazugsággal igyekezett elhíttetni, hogy apokrif változatot dolgozott fel, amelyben Jézus mellett az Olajfák hegyén egy másik megváltó is prédikált az elsővel egy időben; az is názareti volt, szintén a Szentlélektől fogantatott, és egy Eszter nevű szép szűztől született, akinak a férje kerekas volt; Ő is azért jött, hogy eltörölje

bűneinket, Ő is a szeretetet és a megbocsátást hirdette, szintén a mennyeknek országáról beszélt hallgatói előtt, és értett a csodatételhez: a vaknak visszaadta a látását, és a bénára rászólt, hogy hajtsa el a mankóját, és úgy közeledjék felé. Csupán egyetlen hátránya volt a Másikkal szemben: nem tudott úgy fogalmazni, mint Jézus, nem ismerte az elvonatkoztatás gyönyörű szóképeit, és szelíd báj helyett, amely a Mester mondatai fölött lebegett, ő komor volt és szikár beszédű, minduntalan eljövendő kereszthalálától rettegett, s mintha máris a Koponyák hegyének árnyéka vette volna körül; prédikálás közben fél szemmel a vetélytársát figyelte, az elején még ő maga is rá-rábólintott a példázataira, hiszen úgy érezte, hogy mindketten ugyanannak az isteni célnak a megvalósítói, de amikor látta, hogy a tanítványai közül sokan átlopakodnak ahhoz a Másikhoz, sápadt lett, és szinte lesuvadt róla a hús az irigységtől; később pedig ő maga árulta el Jézust, Júdással összetársulva, abbahagyta a hit-térítést, besúgónak szegődött el a római helytartóhoz, és hatalmas vagyont szerzett... Ez nem lehetett apokrif, Pénzes el is árulta neki, sőt többet vallott meg ennél: a két Krisztus példájában azt akarta megmutatni, hogy még a legszentebb közös ügy is ellenségeskedéshez, gyűlölködéshez vezet, ha nem azonos képességű s műveltségű emberek állnak az élére, vagy ha valakiben nincs meg a kellő tudás és alázat, hogy elviselje a nála nagyobb képességű elvbarát jelenlétét, ha egymaga akar megváltó lenni...

Ő a természetrajz szakot végezte levelezéssel a Teológia után, de találkozni nagyon ritkán találkoztak, egy évben kétszer-háromszor, s a gyomhádi pap akkor is sietett valahova, mindig intézett valamit a gyakorlati emberek magabiztos vidámságával; még a méhészeti brigádnak is vezetője volt, ki is tüntették a gazdaságban, de Kenyér Pál csak mosolygott ezen; nem szerette és a hivatástól távol állónak tartotta, hogy egy lelkész ily dolgokba ártsa magát, ennyire világi legyen, még ha protestáns lelkész is; ez a Góliát pedig, mihelyt belépett, most is egy szuszra szétlehelte, hogy beszerzőúton van, mert közművesítik Gyomhátot, az ő kis szilágysági települését, és beton- meg vascsövet kell fölhajtania ipari tételben...

Hogy miért épp ő indult útnak?... Azért, mert a néptanács elnöke a legszemfülesebb beszerzőnek tartja, aki még az agyafűrt és minden hájjal megkent raktárosok nyelvén is tud beszélni... Így szerzett a tavaly egy vagon üveglapot a növényházakhoz... Le sem akart ülni, hanem ugyanazzal a frissességgel, sietséggel, ahogy érkezett, mindjárt a házigazdának támadt:

– Hanem úgy hallom, te valósággal begubóztál, remeteéletet élsz, és az egyházközségedet is otthagytad... Mi a célod ezzel?... És mi történt, hogy úgy nézel ki, mint a megkövezett vértanú?... Különben rajtad sosem lehetett eligazodni... Nem is tudom, hogyan kerültünk mi össze a Teológián, hiszen csöppet sem kedveltük egymást... Sőt, te még áskálódtál is ellenem!...

Kenyér Pál sovány kezével átkulcsolta a térdét; már nem örvendett a látogatónak, aki ezzel a frissességével és nagy életerejével, nyers számonkérésével megzavarta üledőben lévő nyugalmaiban és csöndjében; sértődötten mosolygott:

– Nem áskálódtam ellened, sőt inkább szerettelek... De amikor puhatólózni kezdtek, hogy olvastam-e a paraboládat a két Megváltóról, nem tudtam hazudni sem a Teológián, sem a hivatalos helyeken... Azt mondtam, minden körülményeskedés nélkül térjenek a tárgyra, mondják meg, mi érdekli őket, és én pontosan felelek a kérdéseikre... Ezzel pedig nem rágalmaztalak, hanem az igazságot szolgáltam...

– Miféle igazságot?... Talán léteznek örökkévaló igazságok?... És ha azt mondom, hogy én is erkölcsi parancsnak engedelmeskedtem, és a Szentlélek sugallata vezetett, amikor olyan elképesztő gyarlóságokat igyekeztem megvilágítani a példázatommal?... És az igazság volt, hogy miatta hónapokon át zaklattak, a Teológián pedig én lettem az eretnek?...

Fölbundultan szuszogott, de aztán megenyhülve mégis legyintett, és megint körül nézett a lakásban:

– Megbocsátok neked, mert nem tudtad, mit cselekszel... Pedig maga Jézus sem tartja hazugnak és alakoskodónak magát, amikor először megjelenítvén szenvedéseit, megkéri a tanítványait, hogy többé ne nevezzék őt az Isten ama Krisztusának, ahogyan Péter nevezte; vagy

talán elítélnéd benne a cinkosságra biztatást?... No de hagyjuk ezt: inkább azt mondd meg, hogyan tudsz így bezárkózni, és miféle beteg képzetek űznek?...

– Hogy a lélekben hol kezdődik a betegség, és hol végződik az egészség, azt ma még nem tudjuk! – nézett fel a házigazda önérettel. – De amikor egy napon mezítláb mentem le az utcára, hogy gyomrom sajgását egy bögre tejjel csillapítsam, és az emberek mosolyogva utánam fordultak, előbb szégyenkezve én is elmosolyodtam e szórakozottságon, utána azonban arra gondoltam, hogy Jézus is ily önkívületben kószálhatott, amikor elszakadt a tanítványaitól...

A gyomháti pap levetette a kabátját, és úgy helyezkedett el a széken, mint aki egy-két dolognak most utána akar járni, mégha egyéb elmarad is:

– Régóta tapasztalom, hogy Jézus neve immár mindenre fedezék – vetette oda nyersen. – De először is tőle semmi sem állt távolabb, mint a zárkózottság, és reformátoraink, akik az üdvözülést egyedül a hitben jelölték meg, elleneztek az önsanyargatást, megvetették az aszkétikus életmódot... Jézusban az életöröm és a magasabb rendű derű jelképét is látnunk kell; ő mosolyogni is tudott a saját munkáján, mert felette állt annak, és nem engedte lenyűgözni magát tőle... Másként hogyan is akarhatta volna megteremteni a tiszta lelkek mennyországát?... Hogyan alapíthatta volna meg az emberiségben a keresztény vallást, miként Szókratész a bölcséletet és Arisztotelész a tudományt?...

– Ez csak az egyik Jézus! – védekezett Kenyér Pál. – Vagy talán nem ismerjük a másikat, a szenvedőt is?...

– Én azt ismerem, aki egy ízben, amikor a tanítványai oszladozó kutyadög mellett lépdeltek el, és fintorogva panaszkodtak, hogy mily büdös, így szólt: de nézitek, mily fehérek a fogai! Létezik-e az ételszeretnek ennél csodásabb példája?... Különben egy-egy pillanatra valóban felébredt benne az emberi természet; rettenet, habozás fogta el, és a halálnál mélyebb ájulással környékezte... Mert aki egy nagy eszmének áldozta a nyugalmat és az élet jogos örömeit, mindig csüggedt magábaomlást szenved el, amikor a halál képe feltűnik előtte, és meg akarja győzni, hogy minden hiábavalóság...

– Nem tudom, hova akarsz kilyukadni – mondta Kenyér Pál kedvetlenül. – Különös dolgokat hallok tőled...

– Csak azt óhajtom mondani, ha van türelmed a meghallgatására, hogy a Megváltó szomorúságának igen gyakran emberi oka volt; eszébe juthattak Galilea friss forrásai, amelyeknél felüdíthette volna magát, a szőlő és a fügefá, amely alatt megpihenhetett volna; a fiatal lányok, akik talán szerethették volna. És átkozta a sorsát, amely megtiltotta neki ezeket az örömeket, és bánta, nagyon is bánta fennkölt természetét, amely nem engedte, hogy megmaradjon egyszerű názareti mesterembernek...

– Ez már apokrif, sőt több annál: materializmus – profanizálás!... De mondd csak tovább!... Most már ne rejts el semmit!...

– Nagyon jól tudod, hogy én nem titkolózom, és emiatt volt már épp elég kellemetlenségem. Csupán annyit akarok tehát mondani, hogy Jézus az az ember, aki a legnagyobb lépést tette meg az isteni felé: akiben Isten a leginkább visszatükröződik...

– Ez ismét úgy hangzik, mintha a legvilágibb vallás megformálója nyilatkoztatta volna ki, mivel tagadja Krisztus isteni eredetét; de nem csodálkozom rajta, hogy így beszélsz, mert mindig is azok közé tartoztál, akik nem szűkíteni óhajtották az egyház kapuját, hanem végretámi a kételkedés és a szabadosság előtt, amíg már az Antikrisztus egész hadserege be tud özönlöni rajta!

Pénzes László ezt már sértésnek vette, de türtőztette magát, és gúnyosan elhúzta nagy száját:

– A beteg ember betegnek lát minden egészséges gondolatot... Te pedig esztelen rajongó vagy; valami igézet alá kerültél, amely már maga is a lélek súlyos zavaráról árulkodik!

Kenyér Pál kiérezte ellenfele szavaiból a sértő szándékot, de ebben a percben fontosabb volt neki a tanúságtétel:

– Úgy van, igézet alatt állok! – kiáltott fel. – Mégpedig az Úr igézett meg engem, és hónapok óta lázban égeti a csontjaimat, és tüze az agyvelőmet, hogy e legyen nyugtom, amíg el nem végzem a magam kül-

detését, meg nem tisztítom az egyházat a kételkedő erőtlenekektől, és szét nem szórom azoknak a pénzét, akik az Úr Jézus pártjának meg a tagadás pártjának is adót fizetnek; akik fél lábbal a templom küszöbén, fél lábbal a hitetlenség talaján állnak; akik nem a pitvaron át közlekednek, hanem az oldalsó ajtókon, nehogy megbotránkoszassák azokat, akik a tagadás pártján állónak, sem pedig azokat, akik a hit pártján állónak nézték eddig őket!...

Sebhelyes, elgyötört arca most megszépült; szeme lázasan csillogott a fölszított belső tüztől:

– Evangelizálni akarok, mint Keresztelő Szent János, hirdetni az ígét a nagy, fényes tereken a sokaság előtt, aki körülvesz engem, és a fákon csüng és a háztetőkön szorong, csak hogy hallhassa a szavam, amint azt kiáltozom szét a világ négy tája felé, hogy tűz van, tűz van, készítsétek az utat!... Meg kell tisztítanom az egyházat a libertinus és rakoncátlan elemektől, ahogy Kálvin mondotta, sőt én egy lépéssel még tovább is mennék: mivel a katolikus egyház kegyvesztett lett és elerőtlenedett, azt mondom, harcot kell indítani, hogy visszaszerezzünk egy részt az újjászületett lelkeknek abból a birodalmából, amelyet a jezsuiták oroztak el tőlünk az ellenreformáció óta!... Javasolnám továbbá, hogy a jövőben vessük ki az egyházból azokat a férfiakat és nőket, akik pápistával házasodnak össze, és gyermekeiket megosztás nélkül a katolikus hitben nevelik!... De mindenekelőtt hitet követelnék a hívektől, vak hitet és engedelmességet, és főként a Törvény betartását!...

Kifulladt, köhögni kezdett, ujjaival megérintette az ajkát, s utána úgy vizsgálta őket, mintha attól tartana, hogy a fekélyes gyomrából vér szivárgott fel.

– Jakab apostol azt mondja a Szentlélek sugallatára – folytatta kissé később, a kimerültségtől halkabban –: ha valaki az egész törvényt megtartja, de vét egy ellen, az egésznek megrontásában bűnös!... Vagy talán nem ezt írja a levelében?

– Csakhogy ő törvényen erkölcsi parancsot ért, és nem büntetőtörvénykönyvi cikkelyeket!... De ha már Jakab apostolra hivatkoztál, hadd idézzem én is őt, amikor is így szól: „Mi haszna, atyámfiak, ha valaki azt mondja, hogy hite van, de jó cselekedetei nincsenek?

Avagy megtarthatja-e őt a hit?... Te pedig, aki betű szerint értelmezed az ígét, bizonyára azokat is kiűznéd a templomból, akik Jakabra, és nem Pálra hallgatván úgy vélekednének, hogy a hit, ha jó cselekedetei nincsenek, meghalt önmagában.

– Igenis kiűzném, mert hitvallásunk szerint az üdvözülés egyetlen feltétele a hit!

– De a hitvallások közötti apró különbségek csak nem teszik lehetetlenné kinek-kinek az üdvözülését?... És ha ezt hisszük, akkor azt is elismerjük, hogy az ige fényének köre tágítható a táguló élet szerint, amelyet be kell világítania; gondold csak meg, hogy Luther mily kemény és határozott a predestináció dolgában; de Kálvin még nála is szigorúbb, és azt tanítja és fogadtatja el hittestvéreivel, hogy akit Isten megteremtett, azt vagy az életre, vagy a halálra rendelte, tekintet nélkül arra, hogy az ember bűnös-e vagy nem. No és ez alkalomadtán nem ébreszthet kételyt bennünk?...

– Soha, csak az eretnekben!... Sőt Isten igazságossága semmiben sem nyilvánul meg jobban, mint az eleve elrendelés dolgában!

– Ha ez igaz, akkor annál meglepőbb, hogy már Luther első tanítványai is kételkedtek Istennek ebben a kegyetlen szigorában, és háborgatni kezdte őket, hogy valójában semmit sem tehetnek a lelkiüdvükért, jóllehet még a katolikus egyház is biztosít valamelyes akaratszabadságot a cselekvésben... Így aztán Melanchton, aki nemcsak bölcs volt, de türelmes és belátó is, meg sem várta, hogy nagy barátja álomra szenderedjék, és kimondotta, hogy örök kárhozatra csak a bűnei miatt juthat az ember...

– Mi dolgunk most övelük?... Mesterkedő szándékodban összehordasz hetet-havat!

– Csak neked tűnik úgy, mert jóllehet apostoli elhivatottságot érzesz, vak vagy és türelmetlen a mások igazsága iránt! Pedig csak azt akartam példázni, hogy ha már az örökélet és a kárhozat dolgában is ily megértőnek mutatkozott némelyik reformátor, mi módon várhatnád el, hogy ötszáz esztendő múltán még mindig a betű uralkodjék, és ne az ige sokfelé terjedő világossága?!...

– Az időbe merevedett betű olyan, mint a gránitszobor! – tiltakozott ismét nekiveresedve Kenyér Pál. – Ha tisztelet és félelem nem védi a profán világtól, vas-karokkal fogja körül a kegyelet, és megóvjá attól, hogy gyalázkodjanak vele vagy ledöntsék!... A dogma falába beépült betű olyan, mint gátban a kövek, és ha elnézem, hogy a hamis vagy önkényes értelmezés ma kilazítson egyet s holnap egy másikat, a szennyes ár hamarosan betör az ige falai közé, és elmossa a betűbe vetett hitet!...

A gyomhíati pap fölugrott, hátára vette a kabátját, indulatában menni akart:

– Be sem kellett volna tennem a lábam egy ilyen háborodott elméjű ortodoxhoz!... – dörögte; de Kenyér Pál nem nézett rá, tekintete a szoba szögletébe meredt, úgy mondta:

– Eredj hát utadra, engem pedig hagyj itt vezeklő magányomban és szenvedésemben...

De amikor már kifordult volna az ajtón, Pénzes Lászlót visszalökte a hirtelen fölháborodás:

– Miféle vezeklő magányról beszélsz, te kálvinsapkás jezsuita?! – mondta suttogva, és egész testében remegett. – Te horpadt mellű kereszteslovag, aki még ma is szélteben akarja terjeszteni a hitet, ahelyett hogy elmélyíteni igyekeznék!... Sanguina fundata est religio! – jól mondja Julianus aposztata, és reád tekintvén ismét megállapíthatná, hogy a vadállatok nem fenekednek úgy az emberekre, mint a hit különböző ágazataiban a hívek egymásra!

– Én nem beszéltem erőszakról! – védekezett Kenyér Pál; a Góliát azonban rögtön lecsapott rá:

– Nem beszéltél róla, de a célod föltételezi, ha nem is a test, de a lélek, a meggyőződés ellen!... Hiszen irgalmasságról prédikáltak a jezsuita páterek is, de az oltárok mögött a szavak késeit élezték a vallásháborúhoz!... Mert nem a hitben és a vallásban, hanem a vakhitben és az elfogultságban rejlik a pusztító türelmetlenség!... Loyola Ignácot a palesztinai papok kiűzték túlzó rajongása miatt, és XIV. Kelemen pápa maga is utálkozva nézte a sötét rend buzgalmát, és szétszórta őket!... És sokan még most is azt kérik, vajon ömlött volna-e annyi vér, ha ama spanyol kapitány hősi halált hal Pampelona ostrománál,

vagy ha a lábát gyógyító orvosok nem a *Szentelek virágát* olvastatják vele, hanem mondjuk az akkor divatos kalandregényt, az *Amadist* adják a kezébe?...

– Hallgass, ne idézd a szellemét!...

– Még hogy én idézem a szellemét! – a gyomhíti pap hangosan felkacagott. – Itt volt az már akkor, amikor beléptem; vele élsz, az vesz körül mindent; protestáns lelkész létedre annak a beteg igézete alatt vergódsz... És ha visszagondolok, benned is mindig volt valami katonai becsvágy... Épp ez kelt bennem gyanút... Mert veszedelmes minden hit, amely erőszakból ered!... Még akkor is, sőt annál inkább, ha az erőszak igazolására ott meredezik az áldozat fölött a Törvény! Hiszen a jeruzsálemi templom lerombolása után is naponta új törvények születtek. Végül már minden bűnné változott, és a gyümölcsöt nem volt szabad megenni, mert a zsengejét nem ajánlhatták fel a templomban; de ekkor az éhenhalás ellen új törvényeket kellett hozni, hogy a nép megmaradjon; avagy nem emlékszel Ábrahámra, aki így imádkozott Szodomáért és az egész bűnben fetregő világért: Ha Te Uram azt akarod, hogy a világ legyen, akkor nincs igazságosság, Törvény; ha pedig azt akarod, hogy ne legyen igazságosság, Törvény, akkor nem állhat fenn a világ!

És Jézus is új törvényeket hozott, és eltörölt egy sereg régít, mondván, hogy nem az fertőzteti meg az embert, ami a szájon bemegy, hanem ami onnan kijön; de akiből hiányzik a fogékonyság a magasabb rendű igazságok és elvonatkoztatások iránt, az sosem értheti meg, hogy Jézus nem dogmák megalapítója, hanem jelképek formálója, és ha tudta volna, hogy mivé válhatnak a szavai a betűhöz tőzzel-vassal ragaszkodó makacsok és együgyűek ajkán, az egyszerűnél is egyszerűbben fogalmazott volna, hogy te is megérthesd...

Kenyér Pál most már felhördült a sértésektől; hirtelen elvesztette a türelmét:

– Elég volt a gyalázkodásból!... Nem is értem, hogy valójában mit akarsz, miért rontottál be ide?...

– Nem a hitvita kedvéért, az biztos! – mondta Pénzes László diadalmasan. – Ilyesmit csak épeszű, jóságra igyekvő emberrel érdemes folytatni!...

– És én talán nem vagyok jóságra igyekvő? – nézett fel reménykedő megbántottsággal az önsanyargató; de mindjárt utána ki is aludt arcán a remény.

A gyomhági pap szinte fölnevetett:

– Lehetsz minden másegyéb, de ez nem vagy, mert ahelyett, hogy a világ nagy tüzeit oltanád, szándékaid hátsó udvarában csóvákat lobogtatsz: mert most akarsz harcot, amikor ember és ember, keresztény és keresztény között oly nagy szükség van a testvéri egyetértésre, mint még soha eddig!... És ugyanbiza miként akarsz megváltani az egyházat, amikor annak a harcnak sem tudsz véget vetni, amely benned és körülötted dül, a te elhagyott családotban; amikor megtagadod a szegényt, akinek szenvedéseit és megaláztatását próféták és zsol-tárosok mondták el, megjelentvén az ő eljövendő nagyságát?!...

– Én a szegényt szeretem, és a magam szűkös módján istápolom is – mondta Kenyér Pál lesunyt fejjel, a kezét tördelve, de érezte, hogy a hangja őt magát sem győzi meg, s a kétely, ami benne volt, csak magasabbra lobbantotta a gyomhági pap indulatát:

– Nem igaz, hogy kegyeled a szegényt, a gyengét és az alázatost, Isten országának örökösét; hiszen ha így volna, nem fordultál volna el a te ínségben vergődő családotól, nem tagadtad volna meg, és nem vontad volna meg tőle az utolsó krajcár segítséget is!... Vigyázz, Kenyér Pál, mert többet tudok, semmint gondolnád, és épp azért jöttem ide, hogy ezt számon kérjem tőled!... Mít akarsz te hirdetni a „nagy fényes tereken”, amelyeknek árnyékában a húgod a világ szeme láttára paráználkodik?... Ezek után teljes meggyőződéssel gondolhatom, hogy félrevonulásod mögött egy Napóleonba oltott álszent hiúsága és becsvágya búvik meg, és vezeklésed mit sem ér. Jobb szeretem az irgalmasságot, mint az áldozatot! – kiáltotta messzehangzón Ézsaiás. – Mít nekem a ti áldozatotok!... Undorodom tőle!

Szuszogva visszaült a székre, onnan nézte ezt az anachorétát, figyelte minden mozdulatát, hogy amint megszólal, ismét lecsaphasson rá; de a megkorbácsolt most hallgatott, és ő mintha ezt a beismerés jelének venné, tovább ostorozta;

– Egyik legnagyobb bölcselő a reformációt az újból született gondolat lányának nevezi; és valóban, a Biblia akkor hatott igazán, amikor betűi megelevenítettek, és az emberek nem iniciáléiban, hanem a szellemében kezdtek gyönyörködni; amikor az irodalom utat tört magának a templomi szószekre, és akadt egy ember, aki az egyetemen a tudomány, a templomban a nép, a sajtóban pedig mindegyiknek a nyelvén tudott szólni, és nagyhatalommá tette mind a hármat!... Igazában akkor kezdődött a reformáció, amikor egy költő a jobbágy munkáját a miseáldozattal hasonlította össze, világgá kiáltván, hogy ez a megalázott vetette a búzát, amely a pap kezében Istenné alakul át!...

– Rendben van, rendben van, csak ne tarts nekem dogmatörténeti előadást... – intett Kenyér Pál, és halálos kimerülten lehunyta a szemét; kissé még hátra is dőlt a rossz, süppedt heverőn, mint aki mindjárt elalél.

– Nem dogmákról beszéltem, bár ebből sem ártana neked egy-két lecke, legalább meg tudnád ítélni, hogy a te dogmaid a régiekhez viszonyítva is mily régiek, idejétmúltak, és az időben nem előre, hanem meredeken visszafelé vezetnek; szerinted bizonyára a mélybe, szerintem azonban csak a sötét zavarosságba... Különben, nincs miért vesztegetnem rád az időt... Mít tudsz te a valóságos életről, amely e- ketrec négy oldalán túl zajlik ... Honnan tudod, hogy mit esznek és hogyan gondolkoznak manapság a híveid, ha még vannak?... A tegnap átjött hozzám egy hivatalnok a kaolinbányáktól egy tizenöt éves forma lánnyal. Én nevelem, tiszteletes úr, kicsi korától; árvaként vettem magamhoz, én fésültem, én fűrésztöttem... És most ott a szemem előtt egyik napról a másikra nagylány lett... Cserkaszov-fényképeket gyűjt, esténként az ablakban sóhajtozik, és restelkedve panasolja nekem, hogy egyik percben sírhatnékja van, a másikban pedig fuldoklik a kacagástól... És én azon kapom magam, hogy leskelődöm utána, izgatottan figyelem, amint vetkőzik, öltözik, és ha arra gondolok, hogy valami hitvány gazember fogja ölelgetni... Ugye ért engem, tiszteletes úr?... Mentse meg tőlem ezt az árvát, mert bizonyára én sem vagyok külön ember másnál, és

nem tudhatom, hogy a következő percben miféle aljasság telik ki tőlem... Így beszélt az a hivatalnok, pár nappal azelőtt pedig egy kisöreg sántikált be hozzám, abból a félszegen alázatos fajtából, akit összerugdalt az élet, de még nem veszítette el a reményét; elmondta, hogy hat gyereket nevelt fel, mind a hat írásbeli fogadalmat tett, hogy öregségére havonta ötven-ötven lejjel támogatja, de azóta sem kapott egy bánit sem tőlük. És én mit tehettem? Nyakamba vettem az utat, hogy mielőtt megírnám az öregnek a törvényszéki följelentést, amelyre kért, be-zörgessem az Istenről is megfélelmedezett „gyermekéhez”, és a negyedik parancsolatra figyelmeztessem őket...

Most már ő is elfáradt; lassan, keserűen beszélt, mint aki bánja, hogy elkezdte ezt a hosszadalmas vitát:

– De ne gondold, hogy én elégedett vagyok az egyházzal – mondta anélkül, hogy Kenyér Pálra nézne. – Sőt én magam is sürgős változtatásokat óhajtok; de nem a dogmák fölcserélésével, hanem a hitélet megújításával, mert szégyenkezve látom, hogy Kelet Hollandiája, ahogy a mi protestáns tájainkat nevezték, megkövült és keményebb lett Bizánc minden kövénél és a Vatikán minden kövénél... Már alig tudok pironkodás nélkül végighallgatni egy prédikációt, egy temetési szertartást, mert egyre kevesebb olyan lelkészársam van, akinek ama pillanatban „tudtára adatott”, hogy mit is kell mondania... Beszéde az együgyűeknek érthetetlen, a tanultaknak pedig, akik egyre többen vannak és lesznek, megmosolyogtatóan gyermetes... És mit tudunk mi a mai fiatalokról?... Van-e még kapcsolatunk velük?... És mit a nagy családokról, az inséggel, betegséggel küzdőkről, a gyámoltalanokról?... Az élet rohan, robog mellettünk, benzingáz csap be a templomajtón, és mi még mindig azoknak prédikálunk, akikhez ötven esztendővel ezelőtt szoltunk... Reformokra volna hát szükség, új reformációra az egyházon belül, ha nem akarjuk elveszíteni ezt a megcsapant nyáját... És nemcsak a lelkésznek, de a hívóknak is tudniok kéne egymás gondjairól, hogy egymást segítsék, óvják és bátorítsák, hogy a cselekvő szeretet munkálkodjon közöttük, mint azokban a kicsiny gyülekezetekben, amelyeket Pál apostol alapított, s amelyek épp az össze-

tartó szeretet által tudtak ellenállni az önzésnek és minden más gonosz kísértésnek...

Kenyér Pál hátradőlve most már csak tátozott, mint aki haldoklik, a gyomhíti pap egyszeribe megszánta őt, felállt, és az ajtó felé indulva csendesen mondta:

– Gondold hát meg mindezeket, testvérem, és mentsd meg magad, mielőtt arra vetemednél, hogy mások megmentője légy!...

Az önkínzó csak percekkel azután ocsúdott fel, hogy Péntes László elment, de az volt az érzése, hogy csupán az imént lépett ki, és utánasietve lekiáltott a lépcsőházba:

– Eretnekebb vagy az eretneknél!... Isten hajlékát kocsmává akarod tenni, a hitet pedig cédvává, akivel bárki kedve szerint bujálkodhatik!... Megtiltom, hogy ezután betedd a lábad az én hajlékomba, és reám hozd a fertőző kételkedést!...

A sötét mélység azonban hidegen zengett; a tiszteletes úr csalódottan visszaballagott a szobájába, és a megkésett gyűlölettől és a fájdalomtól meg az éhségtől kimerülten lerokadt az ágyra, és hangosan zokogni kezdett.